# 17. Puuetega inimeste inimõigused

„Minus tekitab natuke kibestumust see, et enamikul puudeta inimestest puudub dilemma, kas jääda ilma oma privaatsusest selle nimel, et neid tajutaks inimesena. Mõistan, et ma ei ole selle kogemusega üksi – paljud marginaliseeritud inimesed on sunnitud iga päev oma inimsust tõestama.“

Alice Wong, Ameerika Ühendriikides tegutsev kirjanik ja veebipõhise kogukonna Disability Visibility Project asutaja, puuetega inimeste õiguste eest seisja

„Kasutan nimelt mõistet „puudeliseks muudetud inimesed“1 , sest pooldan puude sotsiaalset mudelit, mille järgi saavad meist puudega inimesed ühiskonna, mitte meie keha või diagnoosi tõttu.“

Stella Young, Austraalia koomik, ajakirjanik ning puuetega inimeste õiguste eest seisja

Läbi ajaloo on puuet mõistetud väga erinevalt: puude olemasolu on olnud nii marginaliseerimise ja ühiskonnast väljaarvamise kui ka objektistava haletsuse ja ettehoole põhjustaja. Läänemaailmas on puude käsitluses toimunud suured muutused alates 1970-ndatest. Paljudes riikides aga alles eemaldutakse puuetega inimesi patroneerivast, nn meditsiinilisest käsitusest ja liigutakse puude sotsiaalse või inimõigustekeskse mudeli poole.

Puuetega inimesed on olnud isegi nüüdisaegsete inimõiguste kontekstis veel hiljaaegu maailma eri paigus marginaliseeritud ning *de facto* õigusteta. Puuetega inimeste õigusetu olukorra vastu on seisnud puuetega inimeste liikumised kogu maailmas. Nende suurim saavutus koostöös mitmete riikide teadlaste ja valitsustega on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) puuetega inimeste õiguste konventsiooni vastuvõtmine 2006. aastal.

Puude inimõigustekeskse mudeli järgi on igal inimesel õigus võrdsele kohtlemisele ja võrdsetele võimalustele kõigis eluvaldkondades, sõltumata puude olemasolust. Teisisõnu, ruumi, esemete, tavade või reeglite puuetega inimestele sobivaks kohandamine ei peaks sõltuma ühiskonnas domineerival positsioonil olevate otsustajate kaastundest või heatahtlikkusest, vaid arusaamast, et puuetega

inimestel on õigus kohandamist eeldada ja nõuda, lähtudes nende võõrandamatutest õigustest ja inimväärikusest. Üks suurim muutus, mida puuetega inimesed tänu mõtteviisi nihkele oma elus võivad kogeda, on deinstitutsionaliseerimine ehk kinnistesse asutustesse sulgemise lõpetamine. Kogukonnas võrdsena teiste seas elamine annab avarama juurdepääsu avalikule ruumile, otsuste tegemise protsessile, infole, kultuurile ja teenustele.

- 1Eesti keeles on peaaegu võimatu üks ühele edasi anda ingliskeelsete mõistete people with disabilities ja disabled people tähendusvälja nüansse. Üldjuhul tõlgitakse mõlemad mõisted eesti keelde puuetega inimesed.